

De zoon van de verhalenverteller van Pierre Jarawan

verwijzingen: HarperCollins, 2018

Onderstaande tekst is geschreven door Dirk Walter, voormalig leraar Duits, adviseur en voorzitter van de onderwijsraad voor het vak Duits in de deelstaat Saarland. Vorig jaar heeft hij voor het eerst een podcast geschreven over een boek dat genomineerd was voor de Euregio Literatuurprijs voor Scholieren. Vanwege de zeer positieve reacties heeft hij dit jaar alle zes de genomineerde romans voor zijn rekening genomen. Hieronder geeft hij ideeën en suggesties voor het bespreken van de boeken met de leerlingen.

Beste collega's,

Tijdens het lezen zult u hebben gemerkt dat er telkens een paar boeken zijn die een verwant thema behandelen. Daarom heb ik besloten om de teksten op volgorde van verwante thema's te bespreken en (ook) vergelijkende beschouwingen te houden.

Nog één ding vooraf: ik vraag u om begrip wanneer ik daarbij mijn eigen waardeoordeel niet onder stoelen of banken steek, want net als bij iedere andere lezer maakt een literaire tekst op mij zowel positieve als negatieve impressies bij het lezen van en ben ik dus geen neutrale waarnemer. Natuurlijk wil ik u met mijn observaties hooguit een basis voor discussie of stof tot nadenken aanreiken. De jury die werkelijk een oordeel zal vellen bestaat uit uw leerlingen.

De twee eerste podcasts gaan over de romans ***De zoon van de verhalenverteller van Pierre Jarawan*** en *Broer* van Mahir Guven. Beide boeken gaan over het lot van migrantenzonen en in beide hebben we te maken met het ik-vertelperspectief. Maar er zijn meer overeenkomsten, waarop ik echter pas later nader zal ingaan. Laten we *De zoon van de verhalenverteller* van Pierre Jarawan:

De schrijver is onder meer bekend als slamdichter (in 2012 werd hij in Heidelberg internationaal Duitstalig kampioen). Poetryslam is een literaire voordrachtskunst waarbij meestal korte teksten tot leven worden gebracht met gags, geestige woordenstromen en woordspelingen. Uit slampoetry spreekt een grote liefde voor taal. Op youtube is een bijdrage uit 2012 te zien (https://www.youtube.com/watch?v=mYqG6wp_Ng) waarin Jarawan vertelt hoe taal hem van jongs af aan fascineerde; in zijn geval de Duitse taal, want hoewel hij een migratieachtergrond heeft, woont hij sinds zijn derde met zijn ouders in

Duitsland. Ook in de roman *Am Ende bleiben die Zedern* sprankelt Jarawans taalvaardigheid, maar het is bepaald niet zo dat we hier te maken hebben met een tot boek opgeblazen poetryslamtekst. (Dit is enkel achtergrondinformatie, die naar gelang het verloop van de bespreking wellicht van nut kan zijn.)

Naar mijn mening vormt **de originele Duitse titel** een goed uitgangspunt voor een interpretatie. Ook al heb je het boek nog niet gelezen, de titel *Am Ende bleiben die Zedern* ('uiteindelijk blijven alleen de ceders over') is zo geformuleerd dat het een conclusie lijkt die op exclusiviteit duidt. Alles behalve de ceders lijkt vergankelijk, of in elk geval aan verandering onderhevig, impliciet klinkt er misschien ook een zweem van melancholie of berusting in door. En omdat romans doorgaans over mensen en door hen veroorzaakte gebeurtenissen gaan, is het onderwerp hier hoogstwaarschijnlijk de vergankelijkheid van al het menselijke dat in de handeling wordt beschreven.

Die conclusie wordt natuurlijk pas na afloop van alle gebeurtenissen getrokken, op de allerlaatste pagina, en wel door Samir, de ik-verteller, die zijn toekomstige vrouw aan de voet van een ceder over het einde van zijn reis vertelt. Dan kan de lezer ook vaststellen dat uit die conclusie niet zozeer melancholie, maar eerder een mild weemoedige levenservaring spreekt.

En als een leerling de Duitse titel letterlijk in het boek weet terug te vinden, hebben we dus eigenlijk al een aanwijzing over hoe goed hij of zij de inhoud kent (behalve als het een slimmerik is die alleen het begin en het einde van een boek leest of daarmee begint). Vanaf dat punt kan in elk geval worden teruggeblikt op alle gebeurtenissen die tot Samirs conclusie hebben geleid. Voor hij deze kan trekken heeft onze protagonist heel wat meegemaakt.

Het eerste hoofdstuk, of om precies te zijn **de proloog** daarbij, is een vooruitblik op de belevissen tijdens zijn reis door Libanon. Hier kan de leerlingen worden getoond dat de proloog op ten minste drie verschillende manieren vooruitwijst: ten eerste meteen in de eerste zin met Samirs vervoering door de schoonheid van Beiroet ('die stralende schoonheid, een diadeem van flakkerende lichtjes', p. 11), ten tweede het dramatische spanningseffect, dat nieuwsgierigheid wekt naar de achtergrond ('Maar nu steekt er een mes tussen mijn ribben', p.11) en ten derde de verwijzing naar de zoektocht naar een persoon. Want de laatste zin van de proloog luidt: 'Dan onderneem je een laatste poging om hem toch nog op te sporen' (p. 12) – ook hier natuurlijk dat intrigerende effect om nieuwsgierigheid te wekken: wie is dat, die persoon die hij zoekt?

Dat het om Samirs vader gaat, is eenvoudig te achterhalen, want dat staat zelfs al in de flaptekst achter op het boek. Maar dan rijst wel direct wel een volgende vraag: hoe verloopt deze zoektocht en zal hij slagen? **Door die opzet krijgt de roman een detective-achtige spanning**, en met dat genre wordt in de motieven ook bewust een verband gelegd. Hier kom ik later op terug.

De vader naar wie gezocht moet worden, schijnt **een bijzondere man** te zijn. Dat blijkt uit de eerste hoofdstukken na de proloog tot aan zijn overhaaste, heimelijke vlucht, zijn verdwijning uit Duitsland.

Brahim El-Hourani, zoals zijn naam luidt (die later een schuilnaam blijkt te zijn), is een ware mensenvriend, om niet te zeggen een mensensmagneet of **mensenfluisteraar**, die overal op sympathie kan rekenen. Dat komt doordat hij altijd vriendelijk en prettig in de omgang is en altijd probeert zelfs in de vervelendste situaties iets positiefs te zien. In de benauwde sporthal die is omgebouwd tot opvang voor asielzoekers montert hij iedereen op met troostrijke verzinsels. Zo weet hij met zijn verhalen bijvoorbeeld de gymzaal te veranderen in een ruimteschip dat op weg is naar de planeet Amal (Arabisch voor hoop). Als verhalenverteller wordt hij al gauw tot middelpunt, eerst voor de kinderen, later ook voor de volwassenen. Samir ziet zijn vader als een 'levenskunstenaar' (p. 35), wiens 'vermogen om de werkelijkheid te ontvluchten' (p. 39) hij bewondert.

Nadat het gezin uiteindelijk in 1992 naar een ietwat schamel onderkomen kan verhuizen, weet deze bron van levensvreugde dan ook meteen een feestje te maken van de plaatsing van een schotelantenne, waar alle nog onbekende burens uit de straat spontaan aan deelnemen en ook iets bijdragen.

Samir, die op dat moment ongeveer zeven jaar oud is, verafgoodt zijn liefdevolle vader, die hem fascineert met zijn **verhalen over de wonderlijke Libanees Abu Youssef en zijn pratende dromedaris Amir**. Zijn vader weet met zijn vertellingen over de **schoonheid van Libanon** en de betovering door de legendarische, al uit de Bijbel bekende ceders een verlangen in Samir wakker te roepen dat heimwee kan worden genoemd, hoewel de jongen in Duitsland is geboren:

Ik wilde er eindelijk bij horen. Niet meer alleen maar de in Duitsland geboren zoon van Libanese ouders zijn. Ik wilde Libanon zien, wilde daar wonen, omgeven door mensen die elk woord met impulsieve, brede gebaren onderstreepten, die met hun handen aten (...), die die prachtige taal spraken. (p. 76)

Dit maakt hem als het ware **verslaafd aan Libanon**. Samir zal hier verderop in het boek over zeggen: ‘Als je eenmaal geobsedeerd bent, dan blijf je het je leven lang’. (p. 346)

Dat gevoel werd nog eens versterkt door het laatste verhaal dat Brahim zijn zoon vlak voor zijn vlucht vertelt. Hierin keert de held triomferend terug naar Beiroet, waar hij met vrouw en kind op een balkon voor een uitzinnige menigte verschijnt (p. 93 e.v.) terwijl het decor schilderachtig verlicht wordt door een vuurwerk. Het is in dubbel opzicht het laatste verhaal, want daarna verdwijnt de vader spoorloos. Daaraan zijn een echtelijke ruzie over een dia waarop hij als jongeman te zien is en een duidelijk verontrustend telefoontje voorafgegaan.

Met deze uitgangssituatie in het achterhoofd is het voor ons lezers zeker overtuigend dat Samir in de daaropvolgende jaren als een bezetene de geschiedenis van het door burgeroorlog verscheurde Libanon bestudeert en er uiteindelijk naartoe gaat, in de eerste plaats om zijn vader te zoeken, die hoogstwaarschijnlijk naar zijn land van herkomst is verdwenen. De lezer wil hem graag op deze weg volgen, te meer **omdat de schrijver Jarawan de kinderjaren in het begin van het boek buitengewoon plastisch en levendig beschrijft**. En dat onderscheidt het meteen al aan het begin van wat in de literatuur onder slampoetry wordt verstaan, waar zoals gezegd de roots van de schrijver liggen. Beste collega's, wellicht veralgemeniseer ik hier mijn leeservaring, maar vermoedelijk verging het u en ook uw leerlingen net zo tijdens het lezen. In elk geval denk ik dat het eerste deel van de roman tot aan de vlucht van de vader vanuit dit oogpunt kan worden besproken.

Met de verdwijning van Brahim eindigt deel I van het boek (tot p. 99, even afgezien van de vergeefse zoektocht naar hem in Duitsland, waarover **in het volgende deel** op pagina 115-117 wordt verteld). Vanaf hier **verandert de vertelstructuur** geheel, want vanaf dit punt wisselen de hoofdstukken in Libanon met Samirs zoektocht ter plaatse en de hoofdstukken in Duitsland over de verdere ontwikkeling van de jongen tussen 1992 en 2011 elkaar af. En hierbij wordt ook de tijdsvorm afgewisseld: terwijl de **hoofdstukken in Duitsland in de verleden tijd** worden weergegeven, staan de **hoofdstukken in Libanon in de tegenwoordige tijd**. Dit verschil kan worden besproken met de leerlingen, die het misschien niet eens is opgevallen. Als de tegenwoordige tijd voorbehouden blijft aan Libanon, dan is

dat ook een teken dat Samir daar pas voelt in ‘het heden’ te zijn gearriveerd: op zoektocht naar zijn vader in het gewenste vaderland.

De hoofdstukken die in Duitsland spelen laten daarentegen een jongen zien die permanent in crisis verkeert, of anders gezegd: die vertellen **het verhaal van een niet voltrokken integratie**.

Het trauma door het verlies van zijn vader heeft tot gevolg dat Samir last heeft van nachtmerries (p. 118) en een bedplasser wordt (p. 119). Hij verliest gaandeweg zijn interesse in zijn schoolcarrière en zijn voetbalvereniging. Ook wil hij geen instrument leren spelen en in zijn jeugd is hij onder leeftijdgenoten meestal een buitenstaander (p. 127 e.v.). Zelfs wanneer hij contact probeert te maken via zijn medeleerlinge Laura Schwartz mislukt dat. Op haar verjaardagsfeest wordt hij uiteindelijk toch alleen als de jongen zonder vader in zijn hemd gezet (p. 132 e.v.).

Maar het is een vergissing om het verlies van zijn vader als enige reden te zien. Integendeel, juist door de vroegere geborgenheid in de wereld van zijn vader is er van begin af aan **geen behoefte aan integratie in Duitsland** bij Samir opgekomen:

‘Ik kon niet meepraten, en zolang vader er was, wilde ik dat ook helemaal niet. Er was voor mij nooit reden geweest aan de wereld voorbij onze straat te denken, waar ik voor mijn gevoel alles had wat nodig was om gelukkig te zijn: warmte, vertrouwdheid en afwisseling. (p. 127)

Daar is al sprake van bij het spontane straatfeest aan het begin:

‘Het was doldwaas. Het was betoverend. Op deze moment wees niets erop dat we in Duitsland woonden.’ (p.19-20)

Wanneer Samir dan ook over de verhuizing in 1992 zegt:

‘Mijn blijdschap, het gevoel aangekomen te zijn. Dit was onze plaats, ons thuis. (p.20)

bedoelt hij met ‘thuis’ niet Duitsland, maar zijn plek in een idyllisch leven in een parallelle Arabische wereld.

Het is dan ook logisch dat hij met zijn moeder ruzie krijgt over het aannemen van de Duitse nationaliteit, dat hij betwijfelt of vader Brahim dat zou hebben gewild (p.178 en 182: ‘Vader? Dacht je ook aan hem toen je hem verraadde door ons tot Duitsers te maken?’). Wanneer zijn moeder vlak daarna overlijdt als gevolg van een aneurysma nadat Samir niet op zijn zusje wilde oppassen en zijn moeder daardoor een afspraak voor een MRI-scan heeft moet afzeggen, wordt hij door schuldgevoelens

gekweld (p. 184), maar geeft hij uiteindelijk zijn gevluchte vader de schuld. Hierdoor verschuift het vaderbeeld naar de negatieve kant (p. 189), maar dat verandert niets aan zijn besluit om zijn vader te gaan zoeken en zijn daarmee verbonden verlangen naar Libanon.

Laten we ons hier tussentijds realiseren dat de integratie in Duitsland bij de bespreking van deze roman als algemeen thema ter sprake zal komen, een punt dat leerlingen wellicht zullen inbrengen. Maar we moeten voor ogen blijven houden dat **dit geen roman is over een migrantenkind dat geen kans maakt in de Duitse samenleving een eigen plaats te krijgen en een nieuw thuis te vinden**. Al worden er regelmatig kritische opmerkingen over de soms vijandige houding in dit land tegenover asielzoekers gemaakt (bijv. op p. 201 of p. 307), terwijl er aan de andere kant geen woord wordt gezegd over bijvoorbeeld het probleem van de criminele Libanese clans, **het accent ligt toch vooral op de mateloze fascinatie voor Libanon, dat voor zijn gevoel zijn vaderland is**.

Het is Samirs jeugdvriendin **Yasmin** die in dat opzicht zijn **tegenpool in de roman** belichaamt. Zij gaat in Duitsland studeren en wordt psychotherapeute; haar motto luidt: 'Ik heb daar niets.' En 'Ons vaderland is hier.' (p. 345)

Wanneer Yasmin een scriptie schrijft over 'Trauma en identiteit' van vluchtelingenkinderen, heeft die eerder betrekking op Samir dan op haar (p. 303 e.v. en 306 e.v.). Want ook nadat hij in Libanon is aangekomen, denkt hij: 'Dit is mijn oorsprong. Hier liggen mijn wortels.' (p. 106)

Hierdoor biedt de roman voor de les ook interessante aanknopingspunten over de vraag: **wat is een vaderland?** waarover met de leerlingen kan worden gepraat.

Wat de verdere ontwikkeling van Samir in Duitsland betreft moet worden vastgehouden dat hij na een middelmatig examen op havo-niveau (wat hem toch niet interesseert) in een bibliotheek gaat werken. Daar gebruikt hij zijn tijd vooral om informatie over Libanon te verzamelen. Omdat hij de artikelen steelt wordt hij ontslagen, waarna hij een baantje krijgt in een copyshop, waar hij Yasmin weer tegenkomt. De twee krijgen nu een liefdesrelatie en maken uiteindelijk trouwplannen. Maar Yasmin beseft: 'Je admet, Samir (...) Maar je leeft niet.' (p. 322) Ze geeft hem het advies: **Je moet die reis ondernemen, dat weten we allebei.** (p. 532) Pas daarna zal hij in staat zijn om te trouwen.

De reis die Samir, op zoek naar zijn vader, rond 2011 door Libanon maakt, beslaat zoals gezegd de overige hoofdstukken in deel II van het boek. Het is moeilijk om de grote hoeveelheid gebeurtenissen erin samen te vatten en aan de hand daarvan een aantal zwaartepunten te kiezen voor een bespreking. Ik probeer het zo kort mogelijk te houden.

- Om te beginnen maakt Samirs kennis met **Nabil**, die zich als chauffeur heeft aangeboden. De vriendelijke schelm met gevoel voor humor is een groot **liefhebber van detectives**; hij is vooral dol op detective Philip Marlowe van Raymond Chandler (p. 112 e.v.). Later zal hij Samir echter Sherlock Holmes noemen en zichzelf Watson (p. 327 e.v.). En **verloopt Samirs zoektocht inderdaad als een soort detectiveverhaal**, waarbij de ene verrassende ontdekking na de andere wordt gedaan. Doordat de schrijver dit specifieke spanningseffect van de roman ook thematiseert, ontstaat het vermoeden dat hij dit ook enigszins ironiseert (deel II, hoofdstuk 1). Verder is het ook Nabil die Samir vertrouwd maakt met de leefomstandigheden en de verschillende belangen van de vele bevolkings- en religieuze groeperingen in het land (II, 9).
- De eerste tussenstop op zijn zoektocht vormen de legendarische **ceders**, waarnaar Samir in Duitsland altijd al had verlangd (II, 3). De ceders staan voor waar het Libanon aan ontbreekt: **bestendigheid en soevereine rust**. Op dit punt kunnen de leerlingen erop worden gewezen dat deze ook aan het einde van het verhaal voorkomen (Epiloog, p. 441) en daarmee een **raamfunctie** vervullen.
- Dan gaat Samir op zoek naar zijn **grootmoeder** in Zahlé, omdat hij er ten onrechte van uitgaat dat de geheimzinnige telefoontjes van zijn vader haar verslechterende toestand betroffen (II, 5). Zijn grootmoeder blijkt echter een vitale, bazige oude dame te zijn, die niet te spreken is over haar zoon. Samir ontdekt dat zijn vaders **echte naam Brahim Bourguiba** is en dat hij, mocht hij al naar Libanon teruggekeerd zijn, zich al die tijd sinds 1992 niet bij haar heeft gemeld (II, 7).
- Ze verwijst Samir door naar nachtclubbezitter **Sinan Aziz**, die met zijn vader bevriend was (II,9). Aziz, een forse man met een grote neus, heeft zijn club naar zijn eigen bijnaam Rhino (neushoorn) genoemd. Dat is Samirs volgende ontdekking: hij herkent in Aziz **de kaartenspelende neushoorn** uit zijn vaders verhalen over Abu Youssef. Het begint bij hem te dagen **dat de personages in die verhalen overeenkomsten hebben met echt bestaande personen in Libanon** (p. 237

e.v.). Aziz vertelt Samir dat zijn vader een gunsteling was van de schurkachtige hotelmanager van het Carlton, die door verbranding een hagedisachtige huid in zijn hals had. Zijn voornaam luidde **Ishaq**, net als die van de opperschurk in Brahims verhaaltjes voor het slapengaan.

- Via Aziz vindt Samir uiteindelijk ook Abu Youssefs beste vriend, de pratende dromedaris, in de persoon van de gebochelde **Amir** in het druzendorp Brih (II, 13 en 15). Volgens Aziz is Amir eveneens op zoek naar Samirs vader, om hem te vergeven. Maar de goedige man verraadt niet waarom het gaat (pas later komen we te weten dat Brahim hem ergens de schuld van heeft gegeven om zichzelf en zijn geliefde te kunnen redden). Amir vertelt over Brahim echter niets dan goeds. Ook onthult hij het **verhaal achter de foto** waarop zijn vader als jongeman naast Gemayel, de leider van de Forces Libanaises, staat (p. 287 e.v. – hoewel het eigenlijk twee foto's zijn, gemaakt vanuit een verschillend perspectief; op één ervan is duidelijk te zien dat Brahim glimlacht naar een jongedame, p. 422). En juist die foto, eigenlijk een vervalste propagandafoto, was de oorzaak van de echtelijke ruzie die voorafging aan de verdwijning van zijn vader. Amir heeft het ook over Brahims grote liefde, en vertelt dat hij direct na de huwelijksvoltrekking de burgeroorlog in Libanon is ontvlucht. Samir denkt dat daarmee de cirkel van het verhaal over zijn vader rond is, hij is nu bereid om naar huis te gaan:

'Ineens merk ik dat het helemaal niet het doel van mijn reis is om vader te vinden. Ik wil meer over hem te weten komen. Leemtes opvullen, hem uit de kerker van mijn gedachten bevrijden.' (p. 298)

- Samir en Nabil vieren uitbundig het feit dat ze de zaak schijnbaar hebben opgelost. Maar dat heeft een **tragische wending** tot gevolg: **Nabil** rijdt dronken naar huis (wat Samir had kunnen voorkomen) en **komt bij een verkeersongeluk om het leven**. De door wroeging geplaagde Samir bezoekt de rouwende familie (II,17) en zwerft vervolgens door het hem onbekende stadsdeel, waar hij na een bezoek aan een kroeg door twee mannen wordt **overvallen en neergestoken** (II,19 en 21), **waarmee de roman terugkeert naar de proloog (p . 360 e.v.) –een ander raam in de romanconstructie.**

Dan volgt **deel III** van het boek met de eigenlijke **oplossing van het raadsel omtrent Brahim Bourguiba**.

De gewonde Samir wordt door studenten gevonden en naar een ziekenhuis gebracht. Hij grijpt zijn genezing aan als een tweede kans om zijn vader alsnog te zoeken. Ongewild helpen de studenten hem, die ervan uitgaan dat hij het slachtoffer van een verwisseling was. Ze behoren tot een groep die naar verzoening in het nog steeds verdeelde land streeft door in het geheim te werken aan een groots opgezet polyperspectivisch geschiedkundig werk – een plan dat rivaliserende religieuze groeperingen willen saboteren. De beweging wordt geleid door **Youssef**, een charismatische jongeman, tot wie Samir zich spontaan aangetrokken voelt. Youssef is de eerste jaren van zijn leven zonder vader opgegroeid. Toen zijn moeder in 1992 doodziek was, was zijn vader teruggekeerd nadat hij in vermeende Syrische gevangenschap had gezeten. Hij nam de jongen onder zijn hoede en redde hem in zekere zin van de ondergang.

Samir begeleidt Youssef wanneer deze een deel van het tot dan toe samengestelde onderzoeksarchief in een afgelegen dorp tegen een eventuele aanval in veiligheid wil brengen. Daar ontmoet hij **Youssefs vader – en dat is Brahim!** In een vertrouwelijk gesprek tussen hem en Samir (p. 432 e.v.) komt nu alles aan het licht: de christelijke **Brahim hield van** een moslimmeisje dat **Layla** heette, met wie hij echter niet kon trouwen vanwege de openlijk uitgebroken vijandigheden tussen christenen en moslims in het land. Het was voor hem al even onmogelijk om zich aan te sluiten bij de gewelddadige christelijke falange. Daarom vluchtte hij met de christelijke vrouw die zijn grootmoeder voor hem had uitgezocht. Om zijn sporen uit te wissen nam hij haar naam aan. Zij is Samirs moeder. Maar Layla was toen al zwanger – **Youssef is de halfbroer van Samir**.

Dat werpt ook een nieuw licht op **de verhalen over Abu Youssef, vooral op het laatste**: Brahim is daadwerkelijk de vader (abu in het Arabisch) van Youssef, maar de triomfantelijke terugkeer naar vrouw en kind in Beiroet en het grandioze vuurwerk ontpoppen zich als de extreemste vorm van realiteitsvlucht van verhalenverteller Brahim: hij keerde in werkelijkheid terug uit Duitsland toen zijn geliefde Layla al doodziek was. En de balkonscène met Layla speelde zich af voor hij uit Libanon vluchtte. Toen keken de twee echter niet naar een feestelijk vuurwerk, maar naar het oplichtende artillerievuur waarmee de christelijke troepen uit wraak de Palestijnse

dorpen Sabra en Shatila vernietigden. Daarmee is Brahims hele voorgeschiedenis verteld.

Het boek eindigt met de **verzoening tussen vader en zoon** en met de scène waarin Samir aan de voet van de ceders zit – de getuigen van alle gebeurtenissen waarop hopelijk een betere toekomst zal volgen. Het grote geschiedenisboekproject van zijn halfbroer biedt wel hoop op verzoening voor het gehele land. En Samir kan met zijn gevonden zielenrust terugkeren naar Yasmin.

Uiteindelijk zal na de bespreking van alle etappes van die detectiveachtige speurtocht met de leerlingen vermoedelijk de **vraag naar het waardeoordeel** rijzen. Ik persoonlijk en ook enkele recensenten op internet zijn van mening dat het spannend geschreven boek, ondanks zijn vele facetten en de rijke inhoud, ook wel wat zwakke kanten heeft. Zo bevat met name **het laatste, derde van het boek steeds meer tekst die afglijdt in een sentimenteel-gezapige en wat kitscherige stijl**. Dat geldt vooral voor de passages over Yasmin. Wanneer hij haar opnieuw tegenkomt, staat er: Er ging een unieke, warme gloed van haar uit. (...) Zesentwintig jaar, een droombeeld, meer dan ik kon verdragen.’ (p. 303 e.v.) Yasmin zegt zijn naam met een ‘tederheid’, die hem ‘oneindig zeer en oneindig goed’ doet (p. 304). Haar oogleden trillen, hij ‘strikte bijna’ in zijn gevoelens voor haar en ‘Na jaren van uitputting, van doelloosheid liet een golf me op de oever aanspoelen.’ (p. 304). Op p. 313 zijn ‘Yasmins ogen een zee van verwachting’. Dit zijn nog maar een paar voorbeelden.

Daartegenover staan **passages die opvallend veel weghebben van een non-fictieboek**, doorgaans waar informatie wordt verstrekt over het door burgeroorlog geteisterde land (bijv. p. 258 e.v., p. 291 e.v. of p. 295). Die passages verraden in elk geval hoe belangrijk de schrijver het vindt om zijn lezers te informeren (wat ook nog eens wordt bevestigd door de tijdstafel achter in het boek). Wat minder geforceerd gebeurt dit in de fragmenten uit Brahims dagboek, die verspreid in het boek zijn verwerkt. In dat dagboek, dat Hakim, de vader van Yasmin, Samir voor diens vertrek heeft gegeven, worden privé zaken en grote politieke gebeurtenissen met elkaar verweven.

Dit is overigens niet per se een punt van kritiek. Wellicht zullen jonge lezers van dit boek het bezwaar maken dat een persoonlijk liefdesverhaal er veel te omslachtig in wordt verteld. **Maar Brahims liefde voor Layla en zijn tragische**

familiegeschiedenis laten juist zien hoe de kloof die het land verdeelt ook dwars door ieders persoonlijke levenssfeer loopt.

In deel III verandert de stijl, die hier en daar wat abstract en kitscherig was, opnieuw en krijgt de handeling ten slotte duidelijk meer vaart. Maar hier heeft **de toevallige kennismaking met zijn halfbroer, die hem op zijn beurt weer onbewust naar zijn verscholen vader leidt, iets gekunstelds.**

Per slot van rekening vind ik echter dat deze aspecten het geheel niet echt negatief beïnvloeden en concludeer ik dat dit een **lezenswaardig en bovendien informatief boek** is.

Deze tekst is geschreven in het kader van de Euregio literatuurprijs voor scholieren 2021.

Tekst: Dirk Walter; vertaling: Michel Bolwerk